

Povijesni razvoj društvene reakcije na devijantno ponašanje mladih u Hrvatskoj

Daničić, Nela

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:669029>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Nela Daničić

**POVIJESNI RAZVOJ DRUŠTVENE
REAKCIJE NA DEVIJANTNO PONAŠANJE
MLADIH U HRVATSKOJ**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Irena Cajner Mraović

Sumentor: Barbara Prprović, mag. soc. et mag. edu. soc

Zagreb, rujan 2018.

Sažetak

Rad predstavlja analitički osvrt na povijesni razvoj društvene reakcije na devijantno ponašanje mladih u Hrvatskoj s naglaskom na zakonske regulative. U tom kontekstu razmatrane su i analizirane odredbe iz statuta dalmatinskih gradova iz 13. stoljeća: Statut grada Korčule (1214), Statut grada Dubrovnika (1272) i Statut grada Splita (1312). Osnovni predmet interesa su svakako zakonske regulative koje se odnose na devijantno ponašanje maloljetnika, ali i kulturno-povijesni kontekst koji je doveo do takvih reakcija. Rad pokazuje dugotrajnu tradiciju promišljanja i djelovanja prema mladim osobama devijantnog ponašanja u Hrvatskoj koja je dovela i do rane pojave privilegiranog položaja maloljetnih počinitelja kaznenih djela u hrvatskom kaznenopravnom sustavu.

Ključne riječi: mladi, devijantno ponašanje, etiologija, društvena reakcija, Hrvatska

Summary

„The historical development of the social reaction to the deviant behavior of young people in Croatia“

This paper is based on an analytical overview of the historical development of the social reaction to the deviant behavior of young people in Croatia, with an added focus on the legal aspect. With that in mind the statute books of various Dalmatian medieval cities have been analyzed: Statute book of Korčula city (1214), Statute book of Dubrovnik city (1272) and Statute book of Split city (1312). The basis of interest have been legal regulations regarding the deviant behaviour of juveniles, and also the cultural and historical context which has lead to such actions. The paper shows the long lasting tradition of deliberation and acting towards young people of deviant behaviour in Croatia, which has caused a rather early appearance of their privileged position in the Croatian legal system.

Key words: juveniles, deviant behavior, etiology, social reaction, Croatia

Sadržaj

1. UVOD	5
2. METODOLOŠKI OKVIR RADA	7
3. DEVIJANTNO PONAŠANJE MLADIH	8
4. RAZVIJENI I KASNI SREDNJI VIJEK	10
4.1. Statut grada Korčule (1214)	10
4.2. Statut grada Dubrovnika (1272)	13
4.3. Statut grada Splita (1312)	16
5. ETIOLOGIJA DRUŠTVENE REAKCIJE	18
6. ZAKLJUČAK	19
7. POPIS LITERATURE	

1. UVOD

Devijantno ponašanje, a pogotovo nasilje mladih predstavlja područje koje je pogotovo posljednjih godina podložno brojnim raspravama i dilemama, a privlači interes i stručne i široke društvene javnosti u cijelom svijetu, pa tako i u našoj zemlji. Nasilje općenito kao društveni fenomen, a posebno nasilje mladih, ozbiljan je problem s kojim se susrećemo svakodnevno. Naime, prema Cajner - Mraović (2003) osim što predstavlja problem koji ugrožava sigurnost građana, nasilje maloljetnika nije samo stvar počinitelja, dakle mladih osoba koje se ponašaju na nasilan odnosno društveno neprihvatljiv način, nego se tiče i ostale djece i mladeži koji nisu u nasilje uključeni kao počinitelji već kao žrtve i promatrači, odnosno to je problem društva u cjelini.

Hrvatski kaznenopravni sustav po pitanju maloljetnih počinitelja naslonjen je na dugu tradiciju reformi u shvaćanju potrebe za privilegiranim položajem maloljetnika u kaznenopravnom sustavu, odnosno shvaćanja koliko je dob počinitelja osjetljiva na donošenje radikalnih uredbi i zahvata, što nas zapravo smješta u sam vrh suvremenog okvira djelovanja prema maloljetnicima u sukobu sa zakonom. Najznačajnije odredbe iz novije povijesti, a koje se često spominju u raspravama o devijantnom ponašanju maloljetnika su svakako „Derenčinova Osnova“ – iz 1879. godine, „Zakon o prisilnom uzgoju nedoraslih“ 1902. godine – Josip Šilović, „Naredba bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije“ 1919. godine (ozakonjena 1922. godine), „Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije“ iz 1929. godine, „Krivični zakon Hrvatske“ iz 1977. godine, te naravno „Zakon o sudovima za mladež“ koji je stupio na snagu 1998. godine i uz određene izmjene i dopune vrijedi i danas (Cvjetko, Singer, 2011).

Budući da su danas na globalnoj razini vrlo aktualna pitanja postupanja prema maloljetnim počiniteljima i budući da se rasprave vode između dvije snažne struje; „američki“ sustav se zbog sve većih problema nasilja zalaže za rigidniji pristup i postupanje sa maloljetnicima dok se „europski“ zalaže za razumijevanje i prevenciju, bitno je proučiti zbog čega je kaznenopravni sustav Republike Hrvatske, iako nastrojen prema europskim strujanjima, iznimno napredan.

Upravo iz tog razloga cilj ovog rada je proučiti povijesni razvoj društvene reakcije na devijantno ponašanje mladih gdje će osnovni fokus biti na izvorima prije Šilovića i svih ostalih kaznenopravnih odredbi novije povijesti, točnije, analizirati će se odredbe iz Statuta grada Korčule (1214), Statuta grada Dubrovnika (1272) i Statuta grada Splita (1312) kako bi

pokazali da Hrvatska zaista ima izvanrednu tradiciju i suveren pristup pitanju privilegiranog postupanja prema maloljetnicima koji se ponašaju na društveno neprihvatljiv način.

2. METODOLOŠKI OKVIR RADA

Koncept ovog rada temelji se na povijesnoj metodi istraživanja, putem različitih povijesnih izvora izvršena je analiza podataka i informacija. Osnovna ideja bila je kontaktirati državne arhive gradova povijesnog i kulturnog značaja u Republici Hrvatskoj, s upitom o postojanju zapisa i/ili informacija o kaznenopravnim odredbama koje se tiču maloljetnih počinitelja nastalih prije 1800. godine.

Upit je poslan sljedećim državnim arhivima: Državni arhiv grada Dubrovnika, Državni arhiv grada Korčule, Državni arhiv grada Splita, Državni arhiv grada Varaždina, Državni arhiv grada Karlovca, Državni arhiv u Slavonskom Brodu, te Državni arhiv grada Rijeke, s ciljem da se na ovaj način donekle obuhvati područje cijele Hrvatske. Od navedenih arhiva, odgovor je stigao od Državnog arhiva grada Dubrovnika, Splita, Korčule i Slavenskog Broda, od kojih ćemo koristiti materijale prva tri jer su se pokazali relevantnima za temu.

Materijali s kojima raspolažemo odnose se na odredbe iz Statuta grada Korčule (1214), Statuta grada Dubrovnika (1272) i Statuta grada Splita (1312). U svakom od navedenih statuta postoji zapis koji se odnosi na kaznenopravni položaj maloljetnika u društvu tog vremena. Navedene informacije su od iznimne važnosti jer predstavljaju saznanja o kaznenopravnom položaju maloljetnika kroz povijest na području Republike Hrvatske o kojima se ne govori u modernim raspravama gdje se najčešće poziva na reforme Josipa Šilovića i njegove odredbe i zakone s početka 20. stoljeća.

3. DEVIJANTNO PONAŠANJE MLADIH

U svrhu boljeg razumijevanja društvene reakcije na devijantno ponašanje mladih u Hrvatskoj, ali i općenito, potrebno je postaviti definicije i okvire unutar kojih će se vršiti analiza ovog rada, potrebno je odrediti jasnu distinkciju devijantnog i delinkventnog ponašanja.

Devijantnim ponašanjem se, dakle, smatra svako ono ponašanje koje odstupa od norme, dok se delinkventnim ponašanjem karakterizira ono ponašanje koje krši propisana i inkriminirana određena pravila ili norme društva; delinkvent – počinitelj delikta, prijestupnik. Shodno tome, iako se bavimo devijantnim ponašanjem mladih, u ovu svrhu ćemo se koncentrirati na manifestacije delinkventnog ponašanja. Delinkventno ponašanje po sebi, shvaćeno kao ekstremni oblik asocijalnog ponašanja, posjeduje specifične karakteristike kako prema prosječnom, tako i prema poremećenom ponašanju premda je s njima značajno povezano; maloljetnička delinkvencija je ilustrativni primjer navedenog. U literaturi se spominje više definicija pojma maloljetničke delinkvencije, ali u osnovi se pod tim pojmom podrazumijevaju takva ponašanja maloljetnika koja se iskazuju u kršenju pravnih normi, odnosno u izvršavanju djela koja su inkriminirana u kaznenom zakonu (Jašović, 1979; Milutinović, 1990; Singer, 1993).

Milutinović (1990) navodi dva shvaćanja maloljetničke delinkvencije - jedno šire i drugo uže. Prvo, šire shvaćanje, zasniva se na proširivanju pojma maloljetničke delinkvencije na sve devijacije u ponašanju mladih ljudi kao što su: socijalna neusklađenost u najširem smislu riječi - ponašanja koja često nisu zakonom inkriminirana djela, kao i one aktivnosti koje su inkriminirane u kaznenom zakonu. Time se želi postići da ovaj pojam dobije posebno širok i bogat pojmovni sadržaj adekvatan raznim oblicima devijacija kod maloljetnika. S tim u vezi, smatra se da je pojam delinkvencije pogodan za obuhvaćanje ponašanja maloljetnika kojima se krše specifične norme, koje pružaju osnovu za legalnu akciju, bilo da je riječ o pojedincima ili skupinama, kao i ona devijantna ponašanja koja se ne javljaju kod odraslih osoba.

Prema užem shvaćanju maloljetnička delinkvencija obuhvaća sve aktivnosti maloljetnika koje su inkriminirane pozitivnim kaznenim zakonodavstvom. Radi se o aktivnostima koje, u slučaju odraslih osoba, predstavljaju kaznena djela. Ova definicija je prihvatljivija jer ograničava maloljetničku delinkvenciju na djelatnosti koje su inkriminirane pozitivnim kaznenim zakonodavstvom, a osim toga ovo je shvaćanje opravdano sa stajališta kriminalne politike koja traži jasne i precizno određene pojmove (Radetić-Paić, Maružin 2009).

Maloljetnička delinkvencija (Stashević, Derk, 2016) upućuje na postojanje nepovoljnih socijalnih okolnosti u kojima djeca odrastaju i traži vrlo kompleksnu intervenciju usmjerenu prema brojnim faktorima koji uzrokuju takvu pojavu (Bouillet, 2010). Zbog nedovoljne izgrađenosti i osjetljivosti u fazi odrastanja, razvoj mlade osobe može biti usmjeren u asocijalnom ili antisocijalnom pravcu (sve do kriminalnog oblika ponašanja). Suvremeni pristup maloljetničkoj delinkvenciji temelji se na identificiranju rizičnih čimbenika koji su pridonijeli razvoju takvog ponašanja te usmjeravanju intervencija prema njima. Rizični su čimbenici oni koji kod djeteta ili maloljetnika povećavaju vjerojatnost za pojavu negativnog ili antisocijalnog ponašanja. Oni se mogu svrstati u nekoliko skupina: rizični čimbenici u zajednici, rizični čimbenici u školi, rizični čimbenici u obitelji i individualni rizični čimbenici (Hawkins, 1998; Begovac, 2007; Gorman-Smith i Tolan, 1998; Aisenberg i Herrenkohl, 2008).

Budući da ispituje etiologiju društvene reakcije na navedene oblike ponašanja, fokus istraživanja biti će usmjeren na pojavu zakonskih regulativa pomoću kojih ćemo analizirati promjene u društvu i pogled na postojeće probleme u određenim vremenskim razdobljima. Determinacija vremenskog razdoblja i vrste regulativa pomoću kojih se pristupalo i rješavalo takvo ponašanje u različitim dijelovima Hrvatske omogućiti će nam uvid u društvene odnose, ali i položaj maloljetnika kroz povijest na području Republike Hrvatske. Analizom, razumijevanjem i komparacijom odredbi u njima pripadajućim vremenskim razdobljima, kao i postavljanjem redoslijeda kojim su donošene prikazati ćemo da je Hrvatska zapravo među najnaprednijim europskim zemljama u pogledu privilegiranog položaja mladih osoba u kaznenom pravu.

4. RAZVIJENI I KASNI SREDNJI VIJEK

Društvena reakcija na svako devijantno ponašanje, pa tako i ono kojega su akteri maloljetne osobe, jest fenomen koji je u potpunosti zavisao o prostoru i vremenu u kojem se pojavljuje, ona predstavlja povijesni i kulturni odraz života određenog društva. U tu svrhu od iznimne je važnosti proučiti i prezentirati kulturno-povijesni okvir unutar kojeg su na snagu stupile neke od odredbi o kojima će biti riječ u ovom radu. Kontekst društvene reakcije ne sastoji se dakle samo u prilikama koje su okruživale prostorno određene gradove, već i u političkim, trgovinskim te kulturnim relacijama njihovog doba; što će se moći i vidjeti u prikazima koji slijede u nastavku rada.

Bitno je naglasiti i da se srednjovjekovno kazneno pravo u literaturi opisuje uopćeno i šablonizirano, neizostavno navođenjem nekih značajki kao što su: arbitrarnost, nejednakost, okrutnost, surovost i partikularizam. Tih nekoliko osnovnih značajki, u najosnovnijim crtama, opisuju srednjovjekovno kazneno pravo i nedostatan je da bi se ostvario makar i površan uvid u osnovne institute srednjovjekovnog kaznenog prava. Statuti srednjovjekovnih dalmatinskih gradova važan su dio toga hrvatskoga srednjovjekovnog kaznenog prava (Škrtić, Karij, 2010). U tu svrhu nastojati će se obuhvatiti kratak povijesni pregled za svaki od gradova, njihov kulturno-politički razvoj, ustroj i struktura vlasti, te donošenje statuta kako bi se dobila šira slika situacije u društvu (Rittossa, Grbić, 2012)

4.1. Statut grada Korčule (1214)

Još 1214. godine nastao je jedan od najstarijih pravnih dokumenata u Europi te najstariji statut nekoga grada u Hrvatskoj. To je bio Statut grada i otoka Korčule kojim se do najsitnijih detalja regulirao život u gradu. Između ostalog, prvi u Europi govorio je o zabrani trgovanja robljem, a anticipirao je neka pravila suvremenih zakona pomorskoga prava (Klisura, 2015). Statutom su uređeni međusobni odnosi otočkog stanovništva, a niz odredbi odnosi se na brodogradnju, poljoprivredu, trgovinu i ostale svakodnevne životne potrebe ove srednjovjekovne komune.

Grad Korčula se odlikuje izrazito živopisnom poviješću, karakterističnom za krajnji jug Hrvatske. Prvotna naselja osnovali su stari Grci još u 6. stoljeću, njihovom propasti dolazi do jakih migracija Ilira sa područja Neretve, dolazak Slavena na Korčulu spominje se u 10. stoljeću, a otok je predmet interesa i Rimljana u doba kada su vladali Sredozemljem. Od

dolaska Slavena Korčula je promijenila mnoge vladare: 1000. godine venecijanski dužd Petar II. Orseolo, uz ostale dalmatinske gradove i otoke, zauzima i Korčulu. Kasnije ona dolazi pod vlast hrvatsko-ugarskih vladara Zahumlja, opet Venecije, pa Bosne, na kratko vrijeme od 1413.-1420. i Dubrovačke Republike. Upravo zbog navedenog povijesnog okvira, gradu Korčuli se pripisuje venecijanski ustroj vlasti iako to prema povjesničarima nije u potpunosti točno (Hrvatska enciklopedija, 2009).

Temeljni događaj za otok Korčulu u 13. stoljeću je donošenje Statuta 1214. godine kojim se nastojalo zaštititi i obraniti otočnu autonomiju i urediti unutarnje društvene odnose. Prema Don Božu Baničeviću (1984) Statut je Korčulanskoj komuni bio potrebniji nego ostalim komunama što se i razabire ponajviše u tome što je on sastavljen i donesen prije svih ostalih Statuta u Hrvatskoj. Statut grada Korčule je dakle predvodnik i prvi pravni zbornik u Hrvatskoj i to se dogodilo u prvom redu zato da se Statutom neznatna otočka zajednica i sam otok zaštiti od pristizanja moćnika, Venecije, Raške, Zahumlja pa i od Dubrovnika koji su je htjeli prisvojiti te je Statut trebao imati preventivan i manifestacijski značaj.

Struktura uprave i vlasti na otoku Korčuli u 13. stoljeću. bila je uređena na sljedeći način: na čelu općine (*communitas*) predsjedava knez (*comes, conte*) kojemu pomažu tri suca – takav ustroj biti će poznat kao „Velika kurija“ (vlada, *regiment*) koja je imala upravnu i sudsku vlast, a njezin najstariji član čuvao je općinski pečat. Velikoj kuriji pomažu tri vijećnika, nazvana „Mala kurija“. Statut je bio donesen od Malog i velikog Vijeća grada i otoka a Marsilije Zorzi potvrđuje 1271. godine: *"Složno sa sucima, vijećnicima i s odobrenjem čitavoga naroda otoka Korčule na glavnoj skupštini."* Marsilije je dakle u obnovljenom gradu 1265. godine ponovo donio Statut. Vlast narodne skupštine sve je više slabila, a vlast se sve više raspoređivala između kneza i plemića, ali prema određenoj ravnoteži tako da niti knez a niti plemići nisu mogli biti privilegirani. Tako se čuvala otočna autonomija. Svi vijećnici nisu morali stanovati u gradu, ali su morali dolaziti na sjednice, inače su plaćali globu. Isto tako ako je netko bio biran u neku službu i nije ju htio prihvatiti, plaćao je globu.

U kojoj mjeri su u gradu Korčuli zapravo držali do Statuta, i općenito do društvenog reda i mira govori činjenica da i dan danas možemo u starom gradu Korčuli pronaći „Stup srama“. Stup srama (stup sramote) nekada je bilo poznato sredstvo kažnjavanja u obliku stupa ili platforme na koju je kažnjenik najčešće na glavnom ili nekom prometnom gradskom trgu privezan javno prikazivan i izvrgavan ruglu. Na taj je način stigmatiziran. Osim za vezivanje bilo je to i mjesto za tjelesno kažnjavanje (bičevanje, gađanje trulim voćem, kamenjem, itd.)

Kamenje i drugi tvrdi predmeti mogli su dovesti do ozbiljnih ozljeda ili čak smrti. Stajanje na stupu srama obično je trajalo nekoliko sati. Od 13. stoljeća bio je glavno sredstvo za kažnjavanje nedjela koja su se ticala kršenja časti. Nakon takve osude i izvršenja kazne unutar svoga grada ili sredine osuđenik je izgubio društveni ugled i status. Tim osobama uglavnom više nije bilo moguće sudjelovati u normalnom društvenom životu. Stup je srama u gradovima služio i kao simbol lokalne sudbene vlasti (Jurčić, 2016).

U tu svrhu, ne iznenađuje činjenica da se u Statutu grada Korčule (1214) može pronaći i klauzula o maloljetnim počiniteljima kažnjivih ponašanja i kako postupati s njima. Sredinom trinaestog stoljeća u Korčuli su se dječaci od 14 godina i mlađi za udarce kažnjavali prema nahođenju gospodina kneza i Malog vijeća kako im se činilo pravednijim. U glavi 50. prve redakcije Korčulanskog statuta iz 1265. godine izričito se navodi kako će se slično primjenjivati i za djevojčice (Rittossa, Grbić, 2012). Pa tako Statut navodi;

- na samom početku, glava II govori o ubojstvu što ga počine djeca

"...ako neki dječak ili djevojčica, od 14 i manje godina, počini ubojstvo ili na bilo koji način koga udari, neka Kurija u punom sastavu odluči o njegovu ili njezinom kažnjavanju kako joj se bude učinilo pravednijim". (str. 33-34)

Dakle, Korčulanski statut iz 1214. godine izdvaja, prepoznaje maloljetnike kao zasebni dio društva i uvažava njihovu nezrelost, no ne daje precizne odredbe što i kako napraviti. Dok kod ubojstva od strane odraslog (glava I) jasno govori o sječi glave, ruke, te gubitku imovine kao kazni, ovdje to predaje u ruke Kuriji, od slučaja do slučaja. Ono što je od iznimne važnosti jest činjenica da korčulanski statut očito povlašteni položaj kažnjavanja priznaje do četrnaeste godine života, kako se navodi, uz svojevrsno priznavanje i razlike u spolu. Također, ostavlja se prostora „Kuriji“ da donese procjenu delikta, odnosno, da uzme u obzir vrstu počinjenog djela, spol i godine počinitelja te sukladno tome donese odgovarajuću odluku, čime zapravo na određeni način uvodi zaštitu i samog počinitelja obzirom na njegovu/njezinu dob.

4.2. Statut grada Dubrovnika (1272)

Grad Dubrovnik odlikuje iznimno bogata kulturno-povijesna baština, od samih začetaka pa sve do danas, u mnogočemu je bio daleko ispred svoga vremena kao što ćemo i vidjeti, a posebno su karakteristični strogi, na mjestima i rigidni, zakoni prema kojima se odvijao život unutar grada, odnosno kasnije unutar Dubrovačke Republike.

Naselje se počelo razvijati tek od kasne antike. Za razliku od većine istočno-jadranskih gradova utemeljenih u antici, urbani razvoj Dubrovnika bio je samo posredno vezan uz antičko naslijeđe i odvijao se po novom srednjovjekovnom modelu. Na prijelazu iz 6. u 7. stoljeće oblikovala se jezgra naselja koje se poslije spominje kao Kaštel (*castellum*). Povoljan položaj dubrovačke luke i pogodne veze sa zaleđem preko razmjerno očuvanoga rimskog sustava cesta bili su bitne razvojne odrednice novoga naselja. Dubrovnik je od Epidaura (Cavtat) postupno preuzeo ulogu životnoga središta, što je utjecalo na daljnji politički razvoj. Prvi je put Dubrovnik spomenut (*Epitaurum id est Ragusium*) u tekstu tzv. Anonima iz Ravenne (početak 7. stoljeća). Grad se nastavio razvijati na romanskoj i slavensko-hrvatskoj etničkoj podlozi pod višestoljetnom bizantskom zaštitom (6–11. stoljeća). Gospodarski uspon tijekom srednjeg vijeka temeljio se na brodarstvu, posredničkoj trgovini i diplomatskom umijeću, ali i vojnoj snazi. U 10. stoljeću Dubrovnik je bio važno trgovačko i političko središte na istočnoj jadranskoj obali; obuhvaćao je poluotočnu jezgru i predio Pustijerne. U 13. stoljeću Dubrovnik je postao najvažnije trgovačko i pomorsko središte u ovom dijelu Sredozemlja. Stoga su dubrovačkim obrtnicima, trgovcima, pomorcima i poduzetnicima bili potrebni čvrsti i precizni propisi koji bi im jamčili pravnu sigurnost u međusobnim odnosima, kako u Gradu tako i u inozemstvu. Stoljećima prije donošenja statuta Dubrovnik je živio i djelovao po svojim zakonima, ali oni nisu bili sustavno sređeni, ni obuhvaćeni u pravnom kodeksu (Hrvatska enciklopedija, 2009).

Statut grada Dubrovnika (*Liber Statutorum Civitatis Ragusii*) izrađen je 1272. godine, no ta prva statutarna redakcija (redakcija „A“) nije sačuvana u izvornom obliku. Najstariji sačuvani rukopis Statuta grada Dubrovnika (redakcija „B“) potječe s kraja prve polovice 14. stoljeća i u njemu je već došlo do preinaka u odnosu na prvu redakciju, što se može zaključiti po nekim dokumentima iz onog vremena, po raznolikosti sadržaja i izričaja u tekstu statuta itd. Taj se rukopis čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku (serija 21.1 *Manuali pratici del Cancelliere: Leggi e Istruzioni*, sv. 9b). Sljedeća statutarna redakcija (redakcija „C“) nastala je 1358. godine kada se Dubrovnik oslobodio mletačke vlasti, pa se pristupilo izbacivanju statutarnih

odredbi vezanih za staru vlast. Pri izradi redakcije „C“, kao predložak je vjerojatno poslužila prva redakcija „A“ (Šoljić, Šundrica i Veselić, 2002).

Dubrovački statut nastao je, dakle, iz potrebe da se u pravni život Dubrovnika uvede red, koji ondašnji zakoni nisu mogli osigurati. To ujedno dokazuje da je statut nastao od postojećih zakona koji su tada bili međusobno usklađeni, pročišćeni, dopunjeni i sustavno svrstani u jedinstveni pravni kodeks. Dubrovački statut podijeljen je u osam knjiga s ukupno 487 poglavlja. Prva knjiga govori o pravima i dužnostima republičkih tijela, šesta o kaznenome, a sedma o pomorskom pravu. Statut je uz dopune i druge zakonske zbirke ostao na snazi sve do sloma Republike 1808. godine. U doba Republike Statut nije bio tiskan, ali su kolali brojni rukopisni primjerci koji su se koristili u državnim uredima, sudovima i u pravničkim krugovima. Zna se da je u trenutku potpunog osamostaljenja Dubrovačke Republike 1358. u gradu bilo 13 primjeraka Statuta. U kasnijim stoljećima taj je broj bio znatno veći, jer je poznato da su mnogi prijepisi krasili privatne knjižnice. Prvi je primjerak iz 1272. izgubljen, a najstariji današnji prijepis Statuta potječe iz tridesetih godina 14. stoljeća. Pisan je na pergameni i čuva se u Državnom arhivu u Dubrovniku (Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2003).

Struktura uprave i vlasti grada Dubrovnika, a kasnije i Republike (političko uređenje grada u razvijenom srednjem vijeku), bila je koncipirana vrlo slično onoj grada Korčule budući je vrhovnu vlast imalo Veliko vijeće, potpomognuto Malim vijećem dok je predstavnik naroda i vlasti bio Knez, za vrijeme mandata boravio je u posebnoj palači („Knežev dvor“). Dubrovački knezovi su se birali među plemićkim obiteljima, a njihov mandat trajao je mjesec dana kada bi se ponovno birao novi knez. Dubrovčani su nastojali mudro uskladiti i raspodijeliti količinu moći i ovlasti, shodno tome kasnije se osniva i „Vijeće umoljenih“ koje će preuzeti ulogu senata. Grad Dubrovnik se odlikuje vrlo strogim pravnim sustavom i odredbama, na osnovu kojih je uspješno podignuta i famozna Dubrovačka Republika (Sić, 2017).

Shodno tome, šesta „knjiga“ dubrovačke statutarne kodifikacije donosi propise o krivičnim djelima i uopće o prekršajima reda, bilo sa strane dubrovačkih građana, bilo stranaca. Sa svojih 68 članova spada u najopsežnije dijelove kodifikacije. Zaokružena je cjelina isključivo krivičnopravne materije (Stulli, 2014). Upravo u šestoj knjizi (članak 19) nailazimo na zapis o maloljetnim počiniteljima:

O maloljetnim počiniteljima zlodjela

„Ako neko zlodjelo počini maloljetno dijete, naime do 14 godina, neka gospodin knez i njegov Sud prosude kako ga kazniti, imajući obzira prema njegovoj dobi.“

Bitno je naglasiti i da je trenutak prelaska u dorađu osobu za dječake predstavljala navršena 14., a za djevojčice 12. godina. (Čl. 76. knjige četvrte, čl. 29. knjige osme Statuta grada Dubrovnika, ibidem, str. 76., 220.; čl. 68). Istaknute norme uronjene su u društvenu zbilju svoga vremena koja je s jedne strane prihvaćala drugačije kažnjavanje prema diskrecijskoj ocjeni lokalnog poglavara zbog dobi počinitelja, a s druge favorizirala nejednakost feudalnih aktera ovisno o njihovu društvenom položaju što se pokazalo karakteristično za Dubrovnik, a posebno je i naglašeno u Statutu grada Splita iz 1312. godine. Isto tako zamjećuje se zakonitost prema kojoj dobnopropisane granice kaznenopravne odgovornosti odgovaraju granicama pravnog priznavanja punoljetnosti. Takvo postavljanje dorađlosti činilo se pod utjecajem crkvenog prava. Osim zbog naloga pravednosti, spram maloljetnika se djelovalo s umanjenom represijom zato što oni *“...nisu sposobni vladati i upravljati sobom ni svojim stvarima”*. Na nedorađe se gledalo kao i na duševne bolesnike, slaboumnike, gluhe i nijeme, odnosno na maloumne i žene, ili loše osobe i strance, kao i siromahe. (Rittossa, Grbić, 2012).

Prema Rittossa i Grbić (2012) odredbe statuta u kojima se vodilo računa o dobnim granicama i njihovu utjecaju na kažnjavanje indikator su kako su se maloljetnici kažnjavali blaže i u drugim statutarnim upravama po slobodnoj odluci nadležnog statutarnog tijela. U duhu srednjovjekovnog poimanja potrebe za zapisivanjem pravnih pravila i predanom štovanju običajnog prava, zapisivalo se samo ono što je bilo sporno kako bi ubuduće svatko znao što je pravo.

Možemo zaključiti kako je Statut grada Dubrovnika u tom smislu bio koncipiran na način da prepoznaje maloljetnike kao zaseban dio društva s posebnim značajkama, a u tu svrhu prepoznaje i potrebu za drugačijim pristupom rješavanja problema gdje se ponovno kristalizira potreba za privilegiranim položajem u odnosu na odrasle, iako u ovom slučaju ne i sve odrasle jednako.

4.3. Statut grada Splita (1312)

Iako se nastanak grada Splita povezuje s gradnjom Dioklecijanove palače, 295.-305. godine, tj. u 4. stoljeću, arheološki nalazi iskopani poslije 2000. godine (sakralni objekti, amfiteatar, luka na sjevernoj strani Marjana), dokazuju da je ovo područje bilo naseljeno u starorimskom dobu, davno prije Dioklecijana. Moguće je da je tu bila i jedna od grčkih kolonija, a zbog povoljnog zemljopisnog položaja vjerojatno i ilirsko naselje. Dioklecijanova palača najveća je i najbolje sačuvana kasnoantička palača na svijetu. Značajnije naseljavanje Dioklecijanove palače započelo je vjerojatno od 7. stoljeću, u vrijeme prvih slavensko-avarskih provala. Kasnije se Split proširio i izvan zidina. Poslije doseljenja Hrvata, Split je ostao romanski grad. Dugo je bio dio takozvane Bizantske Dalmacije budući da je kao i drugi gradovi na obali povremeno bio pod vlašću Bizanta, a povremeno pod kontrolom hrvatskih knezova i kraljeva. Split je kristijaniziran u to doba, pa je tako i carev mauzolej postao crkva. Od 11. stoljeća bizantsku je vlast nad dalmatinskim gradovima zamijenila mletačka, koja se također izmjenjivala s razdobljima vladavine domaćih, hrvatskih vladara. To su najprije bili takozvani narodni vladari ili kraljevi hrvatske krvi, a kasnije vladari zajedničke hrvatsko-ugarsko države. U ranom srednjem vijeku svi glavni dijelovi Dioklecijanove palače preuzeli su funkciju novoga grada. Zidine i vrata postali su dio gradskoga obrambenoga sustava; zapadna vrata palače postala su glavni ulaz u grad, iznad kojega je bio otklesan reljef antičke božice pobjede, a na njegovo je mjesto uklesan križ. Širenje grada u ranome srednjem vijeku započelo je izgradnjom predgrađa (Hrvatska enciklopedija, 2009).

Stoljećima primjenjivani Statut grada Splita (*Statutum civitatis Spalati*) utvrđen 1312. godine, uređivao je gotovo sve tadašnje pravno značajne društvene odnose, pa i one vezane uz prava osoba, bračnog i obiteljskog prava, stvarnog, obveznog i nasljednog prava, pomorskog prava, kaznenog i sudskog postupnog prava, sukladno tadašnjem europskom pravnom partikularizmu. Tim putem oplemenjivala se hrvatska pravna osnovica elementima preuzetoga rimskog prava, koje je pogodovalo tržišnom gospodarenju, a Split se potvrđivao sudionikom zapadno-europske pravne tradicije. Neke svoje osobitosti u upravno pravnom pogledu Split je imao i u izmijenjenim prilikama za vrijeme francuske i austrijske vladavine, pa i u prvoj Jugoslaviji (napose u Banovini Hrvatskoj) te za trajanja druge Jugoslavije (u federalnoj republici Hrvatskoj).

Vrhovna vlast, prema Statutu iz 1312. godine, rezervirala se za Veliko vijeće (*Consilium generale*), koje je bilo sastavljeno od 100 vijećnika „iz reda najodličnijih građana“, većim

dijelom, a kasnije isključivo, iz redova plemića. Veliko vijeće bira „Komunalnu kuriju“ koju čine tri suca i šest savjetnika, kao i pojedine komunalne službenike. Među njima najviši je „*potestat*“ (gradonačelnik). U Statutu je sadržana odredba da potestat mora biti stranac (obično iz talijanskih gradova), a položaj se nudio određenim osobama, čija uloga je trebala trajati godinu dana. Potestat je očito trebao biti samo izvršitelj volje komunalne aristokracije izražene preko Velikog vijeća, koje je donosilo najviše gradske norme – statutarne odredbe. Statut, prema tome, otkriva aristokratski karakter najvišeg kolegijalnog komunalnog organa. Komunalna je pak Kurija vršila upravnu i sudsku funkciju jer te dvije funkcije vlasti tada još nisu bile razdvojene (Cvitanić, 1994).

Ono što nas zanima jest šesta knjiga Statuta, glava 57. koja govori o „zločinima dječaka i djevojčica“;

„Isto tako određeno je i naređeno, ako koji muškarac mlađi od 14 godina i ženska osoba mlađa od 12 godina počini neki zločin, da ih načelnik odnosno upravitelj ovoga grada može i mora kazniti blažom ili manjom kaznim već prema tome kako mu se učini pogodnim s obzirom na društveni položaj osobe i težinu djela.“

(Statut grada Splita, 1312., knjiga šest, glava 57)

Dakle, kao što smo primijetili i dosad, u Statutu grada Splita (1312) nailazimo na odredbe statuta u kojima se vodilo računa o dobnim granicama i njihovu utjecaju na kažnjavanje: indikator su kako su se maloljetnici kažnjavali blaže i u drugim statutarnim upravama po slobodnoj odluci nadležnog statutarnog tijela. Ono što je posebno zanimljivo jesu direktni navodi o razlikama u starosnoj dobi djevojčica (12) od starosne dobi dječaka (14), kao i posebna pozornost koja se pridavala društvenom položaju osobe/počinitelja. Prema tome, Statut grada Splita pokazuje dosad najpreciznije definiranu odluku o tome tko su maloljetni počinitelji i što se sve treba uzeti u obzir prilikom postupanja prema njima.

Naravno, za pretpostaviti je da postoje narodni običaji, uvriježene istine i prakse koje nisu zapisane u statutu, kako grada Splita tako i Korčule i Dubrovnika, prema kojima se oblikovao sami obrazac postupanja prema određenim deliktima i određenim počiniteljima, ali ovi zapisi već sami po sebi nam govore mnogo o tradiciji privilegiranog postupanja prema maloljetnicima u srednjem vijeku.

5. ETIOLOGIJA DRUŠTVENE REAKCIJE

Društvena reakcija je fenomen koji je u potpunosti zavisao o prostoru i vremenu u kojem se pojavljuje, ona predstavlja povijesni i kulturni odraz života određenog društva, zato kada govorimo o devijantnom ponašanju mladih govorimo i o društvenoj reakciji na isto. Društvena reakcija može biti pozitivnog i negativnog karaktera, a obično se sastoji u tome da pokušava uskladiti ponašanje pojedinaca unutar društva s normama i vrijednostima koje to društvo predstavlja. Budući da se devijantno ponašanje u teoriji definira kao svako ono ponašanje koje odstupa od pravila i normi, u jednakom smislu ono se može definirati kao i poželjno i nepoželjno, to je upravo jedan od razloga zbog kojeg sociolozi smatraju da je devijantnost nužna za društvo: ima adaptivnu funkciju, dovodi do promjena, propituje ispravnost sustava i održava granicu između dobrog i lošeg ponašanja u društvu.

Obzirom na saznanja koja su nam omogućena zapisima iz Statuta grada Korčule, Dubrovnika i Splita možemo zaključiti da se oduvijek osjećala potreba na drugačiji način urediti kaznenopravne reakcije spram mladih počinitelja, odnosno da smo kao društvo oduvijek bili senzibilni po pitanju postupanja prema maloljetnicima. To možemo i primijetiti i u malim, ali značajnim, razlikama u navedenim statutima koje nam govore da se regulative nisu slijepo prepisivale već su se promišljale u skladu sa situacijama i primjerima iz prakse. Sličnosti regulativa samo upućuju na kulturno-povijesne okvire unutar kojih su se nalazila sva tri grada u razvijenom i kasnom srednjem vijeku, ali i na općenito stanje svijesti na našim prostorima gdje su u relativno kratkom razdoblju, (1214. – 1312.), izglasana tri različita statuta, na tri različite lokacije i pod tri različite vlasti.

Krenemo li s ovim saznanjima, sve ostale odredbe, zakoni i regulative samo su logičan nastavak slijeda, kako povijesnog, tako i onog društvenog. Naravno, za postavljanje šire slike nedostaju nam zapisi s prostora Slavonije, Istre, Like - iako Rittossa i Grbić (2012) navode postojanje zapisa u gradu Bale iz 1467. godine (riječko područje), kao i još nekoliko dalmatinskih gradova, vjeruje se da je postupanje s maloljetnicima spadalo u domenu usmene predaje te narodnog zakona i običaja.

6. ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada bio je prikazati etiologiju društvene reakcije na devijantno ponašanje mladih u Hrvatskoj čemu je nadasve pridonijela analiza zapisa o maloljetnim počiniteljima u statutima južnodalmatinskih gradova. Budući da se u suvremenim raspravama u Hrvatskoj uglavnom koriste i navode regule Zakona o sudovima za mladež (1998) koji objedinjuju kazneni zakon, zakon o kaznenim postupcima i zakon o zaštiti, ili u najboljem slučaju Šilović (1902) i Derenčinova Osnova (1879), od iznimne je važnosti utvrditi da se privilegirani položaj maloljetnih počinitelja zapravo javlja vrlo rano i to već u 13. stoljeću. Ono što je još zanimljivije jest da se ne javlja samo na jednom mjestu, već na tri različite geografske, ali i kulturno-povijesne lokacije: Statut grada Korčule (1214), Statut grada Dubrovnika (1272) i Statut grada Splita (1312), čime se posebno utvrđuje dugoročna tradicija promišljanja i djelovanja prema privilegiranom položaju maloljetnih počinitelja.

Razvojni put maloljetničkog kaznenog prava u Hrvatskoj pokazuje da se oduvijek osjećala potreba na drugačiji način urediti kaznenopravne reakcije spram mladih počinitelja. Prema Rittossa i Grbić (2012), takve reakcije kretale su se od blažeg kažnjavanja koje je diktiralo shvaćanje pravednosti ili uloge lokalnog poglavara i njegovog diskrecijskog odlučivanja radi postizanja mira u zajednici do prihvaćanja posebne odgovornosti maloljetnika u skladu s, u to vrijeme, važećim teorijama o slobodi čovjekove volje i kaznene odgovornosti počinitelja.

Hrvatski kaznenopravni sustav, po pitanju maloljetnih počinitelja, ima dugu tradiciju u shvaćanju potrebe za privilegiranom položajem maloljetnika u kaznenom pravu, odnosno predstavlja kontinuitet društvene reakcije prema počiniteljima čija je dob osjetljiva na donošenje radikalnih uredbi. U tom smislu, Hrvatska pripada u sam vrh suvremenog okvira djelovanja prema maloljetnicima.

7. POPIS LITERATURE

Cajner Mraović, I., (2003): Neke aktualne dileme i kontroverze o nasilju mladeži, *Anali studentskoga centra u Zagrebu*, Godište III., str 39 – 56

Cvitanić, A. (1994): Srednjovjekovni statut grada Splita i zapadno-europska pravna kultura (online), dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/241474>, (8. rujan 2018)

Cvjetko B., Singer M., (2011): Kaznenopravna odgovornost mladeži u praksi i teoriji, Zagreb, Organizator

Hrvatska enciklopedija, (2009): Dubrovačka Republika (online), *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16442> (8. rujan 2018.)

Hrvatska enciklopedija, (2009): Povijest grada Korčule (online), *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33132> (7. rujan 2018.)

Hrvatska enciklopedija, (2009): Povijest grada Splita (online), *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57463> (7. rujan 2018.)

Jašović, Ž., (1979): Kriminologija maloljetničke delinkvencije, Beograd, Naučna knjiga

Jurčić N., (2016): Oblici služenja kazni i kaznionice kroz povijest, završni rad, Pula, Fakultet ekonomije i turizma

Leksikon Marina Držića, (2018): Dubrovačka Republika (online), dostupno na: <http://leksikon.muzej-marindrzcic.eu/dubrovačka-republika/> (8. rujan 2018.)

Milutinović, M., (1990): Kriminologija, Beograd, Savremena administracija

Rittossa, D., Grbić, M., (2012): Zakon o sudovima za mladež – reformski zahvati i praktične dileme, izvorni znanstveni rad, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, broj 2/2012, str. 615-667

Radetić – Paić, M., Maružin, E., (2009): Neka obilježja maloljetničke delinkvencije na području nadležnosti policijske postaje Rovinj, stručni rad, Pula, Sveučilište Juraja Dobrile u Puli

Sić M., (2017): Ustroj i djelovanje dubrovačkog sudstva u razvijenom srednjem vijeku, diplomski rad, Zagreb, Hrvatski studiji

Singer, M., (1998): Kaznenopravna odgovornost i zaštita mladeži, Zagreb, Globus

Stašević, I., Derk, D., (2016): Osobitosti maloljetničke delinkvencije u Republici Hrvatskoj, stručni članak, Zagreb, Policijska sigurnost, godina 25., broj 3, str. 259-275

Stulli, B., (2014): O „Knjizi statuta grada Dubrovnika“ iz godine 1272. (online), dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/184562>, (8. rujan 2018)

Šoljić, A., Šundrica, Z., Veselić, I., (2002): Statut grada Dubrovnika (online), dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/4606>, (9. rujan 2018)